

Izhaja 1. in 15. dne
vsakega meseca.
Rokopisi ne vračajo se.

Časopis zabavi i poduku.

Stoji na leto:
redom po 5 forintov,
izjemom po 3 forinte.

Štev. 17.

V Mariboru 1. septembra 1875.

Tečaj IV.

Pregled. Poezija: Hercegovska. — Osodepolni ključ. — Iz zapiskov slovenskega umetnika. — Vladimir Monomah. — Haloze in Haložani. — Zopet nekoliko črtic o Bosni in Hercegovini. — Listnica.

Hercegovska.

Speva Zorislav.

Kaj z Dormitora se planine
Tam miče, z gore glasovite,
S pogorij kaj Hercegovine,
In Črne-gore bojevite?
Z brdovja stopa v nizki dol,
Vsak nosi v srečo gorko bol. —
Osvétnikov je četa ta,
Nje klic: **Na boj! Urá!**

Tam, kjer podí svoj val Neretva,
Na srbska tla pobega Drina:
Zvršuje se krvava žetva,
Štrlí v plaménu podrtina;
Tam v vodi, ognju bolečín
Se reši tužni raje sin;
Osvétnikov pa četa vsa
Grmí: **Na boj! Urá!**

Oročja manjka? — Tur'k je daje!
In živež krijo — mest zidóvi!
Več nego „nizama“ — je „raje“!
Zavetje dajo — gôr gradóvi!
Če goni sosed te od vrat:
Glej! proža roko slavski brat!
Osvétnikov pa četa vsa
Grmí: **Na boj! Urá!**

Na boj! — Rešenje v njem ti zóri!
V obláke zbiraj se v planinah,
Kot grom od skal do skal se óri,
Kot toča vsuj se po dolinah!
Tvoj klic „Za pravo! Svóbedo!“
Evrópi naj vrši v uhó!
Osvétnikov pa četa vsa
Grmí: **Na boj! Urá!**

Osodepolni ključ.

Spisal V. E—n.

Lovro Koprivar bil je uže kot dijak jako marljiv, da-si od prirode bogato nadarjen. Samo ob sebi je razumljivo, da si je po svojej neutrudljivosti v učenju, kakor tudi po svojem lepem obnašanju pridobil „ljubezen in spoštovanje svojih učiteljev, součencev in drugih ljudij, s katerimi je dohajal v dotiko.“ Vse svoje nakane, vse svoje šolske izkušnje je po sreči dovrševal.

Drugače se mu je godilo, ko je stopil v praktično življenje. Po dovršenej gimnaziji odločil se je junak naše dogodbe za zdravništvo, in je v nekaterih letih res stopil z najboljšimi svedočbami kot praktičen zdravnik v javnost. Nasêlil se je prav v glavnem mestu Kranjske dežele, hoteč v domača tlá vsaditi prva zrnca svojega narodo- in človekoljubnega truda.

A mladim zdravnikom je začetek trikrat teži nego drugim ljudem; kajti, da-si ljudje ne dvomijo o njih sposobnostih, vendar jih nikakor radi k bolnikom ne kličejo menéč: „nema še dovolj izkušnje!“ Dá! celó, če vedó, dá je mladi zdravnik mnogo bolj pazljiv in skrben nego stari, vendar jih odvráča misel: „človeka najbolje izkušnje brihtajo.“ Proti temu mnenju nij leka; samó sreča utegne tu dalje pomagati.

Došedši v Ljubljano naš Lovre nij imel po vsem mestu nijednega znanca, in ker je le redko zahajal v gostilne, bil je po mestu tudi malo ali celó neznan, in čeravno si je dal na hišo, v katerej je v drugem podu stanoval, lično tablico z napisom: „Dr. Lovro Koprivar, zdravnik“, pribiti, in tudi zvonček v sobo napeljati, da bi ga lahko vsakdo poklical na težavno službo, če treba, tudi sredi trde noči, — vendar je uže dolgih štirinajst dnij zahmán pričakoval ure, da kdo pride iskat njegove pomoči. Lehko si torej mislimo, kaka obupnost se je polastila mladega doktorja, ki je bil doslej razvajen, vsako svoje dejanje z najboljšim vspêhom dovrševati.

Petnajsti dan, — bila je baš nedelja — prebiral je še naš doktor, kakor navadno, pozno v noč debele medicinske knjige. Toda nič več nij čutil v sebi onega veselja k učenju, kakor preje; nič več nij mogel gledati v knjige. Obupan pahne vês kúp knjig v kot ter léže na blazino. A tudi tam ne najde zaželénega miru; polasté se ga raznovrstne skrbi; mislil je vedno na žalostno prihodnost, ki ga čaka. Nemiren vstane ter zopet prešteje malheno svotico denarja, ki mu je še ostala na razpolaganje. Jedva teden dnij bi še bilo dosti k preživljenju s to malenkostjo in to samó pri najstrožej vzdržljivosti!

Ura odbije jednajst.

Mladi zdravnik ves nevoljen upihne luč ter se vrže v posteljo. Dolgo, dolgo misli in premišljuje svoje stanje; pred oči mu zdaj tudi stopi lepa njegova preteklost. Polagoma se mu v duši naslika vse njegovo življenje, vzbudé se srečni spomini nekedanjih časov, — in to ga déla sedaj še bolj otožnega.

Jel je celó obžalovati, da si nij izvolil drugega stanu ter da nij izpolnil želje svoje pokojne matere, ki je zmérom hrepenela, videti ga pred oltarjem opravljajočega brezkrvno daritev.

Slednjič ga objame dobrovoljni spanjec in ga zaziblje na svojem naročaju.

Ali čuj! — Miloglasno zapoje zvonček; nekedo je v sili in išče pomoči! —

Kot blisek skoči mladi zdravnik po konci in hiti k mizi luč užigat. „Sveti Bog, res je uže skrajni čas, da uslišiš moje mile prošnje!“ pravi z veselim glasom sam pri sebi ter v temi tava po sobi.

Zvonček zapoje uže v drugo, in zdaj še vse močneje in delj nego prvič. Zdravniškemu prvencu ta žvenket protêsa ves mozeg do zadnjih kostij, zdi se mu zvončka glas podoben upitju utapljajočega, ki kliče za božjo voljo na pomoč.

V velikej naglici lopútne naš človekoljub ob mizo, žepna ura pade mu na tla, steklo se jej razdrobi na tisoče in tisoče drobnih kosčkov.

Toda zdaj nij čas, takih malenkostij jemati v ozir! Zdaj gre za človeštva blagor, za zaslužek! V veliko srečo si šteje, da slednjič najde užigalne klinčke, in da more prižgati svečo. V svojej nestrpnosti ne more pričakati trenutka, da bi vendar enkrat prišel na ulico pogledat rešilnega angela, ki je potegnil za ročnik, ki je v zvezi z žico (drotom) njegovega zvončka. Naglo odpré okno in je zaloputne s tako silo v stran, da šipa, ki se je bila zadela na zavesni žrebelj, žvenkljaje razleti. A kaj je tudi to v primeru k radosti, trpečemu človeštvu in sebi na pomoč poskočiti?

A kedó bi mogel popisati jezo in obup, ki sta mu prodirala v dušo, ko ugleda na ulici tropo pijancev, ki se mu glasno režé in ga zasmehujejo, ker se jim je tako lahko dal premotiti!

V velikej nevolji zaprè zopet okno ter pregrne odprtino, ki jo je napravila ubita šipa, z žepno ruto. —

Zopet léže v posteljo srdito mrmraje sam na sebe: „Čemú si se takó prenaglil? Zakaj bolje ne paziš in bolj polagoma ne odpiráš oken? Sej bi tudi pogled skoz okensko linico bil zadostoval?“ To in drugo premišljuje trdno skléne, v prihodnje biti v svojem ravnanju bolj previden. —

„Kakó? Je-li res ali sanja? Zvonček zopet poje?“ — Res! sedaj je bil njegov zvok bolj zméren, tudi nij kar zaporedoma bingljalo, ampak prenehoma. Še enkrat se je tako milo zaslišal zvonca jék, kakor da bi bil prijazni majnikov vetrič zamajal ročnik!

„Ne, ne, tega ne déla hudobija, nagajivost. Nekedo, me res kliče k bolniku!“ Tako sam k sebi govoreč naš Lovro počasi in z dostojnostjo vstane iz mehke postelje. Sploh je zdaj njegovo početje vse bolj previdno; in prepričan, da se tisti, ki je zvonil, ne šali, gré previdno k oknu, otvori linico ter pogleda dol na ulico.

Baš je bleđa luna posvetila izza oblakov in z milo svojo svitlobo obsijala mesto in ulico.

Zdravniku kar sree v prsih od rádoti poskoči, ko se na lastne oči prepriča, da ga drugi pot nij varala slutnja. Samega veselja se mu iz prs zmuzne vesel klic: „Hvala Bogu!“

Ženska osoba z belim slamnikom na glavi je čakala spodaj; začuvši zaškripanje linice obrne se kvišku, in jame doktorja tako-le ogovarjati:

„Oprostite, preljubi gospod doktor, da se drzнем, vas takó pozno v noči motiti in buditi. Verjemite mi, samo na vas stavim jedino svoje upanje.“ —

„O, prosim, zeló me veseli, da imate toliko zaupanja do

mene. Rad vam postrežem, ob katerej koli uri hočete, po dnevi ali po noči. Dovolite mi samo en trenotek, da se obležem; takoj pridem doli!“ odgovori Koprivar poln prijaznosti.

„Take postrežljivosti bi se pač ne bila nadejala, gospod doktor; tudi nij treba doli priti. Samo to bi vas prosila, da mi vežni ključ daste. Kar skoz okno mi ga vrzite doli!“ pristavi ženska.

„Vi hočete ključ od vežnih vrat?“ zastoče začudjen in prestrašen naš Lovro.

„Da, da, gospod doktor, ključ! Jaz sem hišinja pri grofici, pri gospoji Ránt-ovej, ki stanuje tu-le v prvem nastropju. Baš včeraj je prišel z novim dragonskim polkom moj bratranec v Ljubljano. Ker je vedel, kjer služim, obiskal me je, kar je samo ob sebi dovolj jasno, brž po svojem dohodu. Da pa tu doma nímam časa kaj z njim se pomeniti, to si užé sami lahko mislite. Izprosila sem si torej pri stari grofici dovoljenja, proti večeru iti k njemu. Bila sem res uslišana. Povedala sem mu pa uro, kedaj se pri nas navadno zapirajo vežna vrata, in sem ga prosila, da prideva še ob pravem času domóv. A, zašla sva v veselo družbo; ples me je zamotil; ko na uro pogledam, ustrašim se in vidím, da je užé blizo jutra, kajti šlo je užé na tri četrti na tri. Oba se brzo odpraviva, on v vojašnico, méne pa kar prepusti samej sebi. Boječ se, da bi me grofica, ki me še celó v svojej bolehnosti večkrat kliče po noči, ne bi zgrešila, drznila sem se, vas, častiti gospod doktor, poklicati. Ne hudujte se, ljubi gospod; sila kola lomi; človek, ki tone, prime se za slamico, da-si mu malo upanja obéta. Zdaj pa vas še enkrat prôsim, storite mi to dobroto, in vrzite mi svoj ključ na ulico; sej ga takó ne bode več potrebovali; jutre vam ga takoj nazaj prinesem s tisočero zahvalo.“ —

Govorljiva hišinja gospé Ránt-ove bila je vendar enkrat svoj govor okončala. Doktor Koprivar samega strmenja in tudi pobitosti zavzet nij vedel besedice črhiniti. Molčé se udá v osodo ter stopi do vrat svoje sobe in snáme z žreblja zaželéni ključ ter ga takó nesrečno vrže skoz okno, da ubogej hišinji na glavo pade in tá od boléčine glasno zajékne. Ali kmalu pozabi na svojo bol ter pobravši ključ naglo izgine kot senca v hišo. Naš Koprivar brž zaloputne okence ter se v novič spravi v posteljo. —

Ker je bil užé zeló potreben spanja, sili se zaspati; in slednjič se ga res prime nekova omotica, ki pa — po izréku izkušenih zdravnikov — človeku več škoduje nego koristi.

Zdaj — o vi darežljivi nočni duhovi! — zdaj pa zvonec zopet zapôje, primérno močno, pa v malih prenehljajih! —

„Ali zopet kaka hišinja išče ključa?“ bila je prva misel našega zdravniškega začelnika. — „Ne, trikrat me vendar ne sme varati bridka osoda!“

To dvoje muenje mu v trenotku prešine glavo; hitro je stal pri oknu in radovedno gledal na ulico.

Zopet je šetala pred hišo v temno ruto zavita neka ženska osoba.

„Česa pa želite?“ oglasi se nekoliko ošabno Lovro. —

„Ali ne stanuje tukaj neki zdravnik, Koprivar po imenu?“

„Dá, in ta sem jaz!“ odvrne naš junak s precej zadovoljnejšim glasom.

„Trgovskega svétnika Zalaščeka gospó vije hud krč; prosim, opravite se kolikor se dá naglo; jaz vas bodem tu počakala. Požúríte se, gospod doktor!“ prosi služnica.

„Hud krč? Gospá trgovskega svétnika? Ž njo iti?“ Ta vprašanja si je stavil doktor v neizmérnej radosti. Skoro, da je pozabil, kaj mu je zdaj storiti. „Takó, moje dete, takoj — v trenotku sem doli!“ zakliče spodaj stoječej deklici.

Dovolj nam je znana basen o zajcu in polžu, katera sta se bila domenila in za stavo se pogodila, kedó izmej obéh bode prej dospel na določeni cilj: — polž je lazil počasi in je stavo dobil, v tem ko je zajec urno tekkel, pa mej potoma zaspal, in takó stavo izgubil.

„Naglica je mati zmešnjave“, pravi nek pregovor; in tega resničnosti se je mladi doktor kmalu prepričal. Obul se je naglo; ali kaj! Škorenj desne noge tičal je na levej, levi pa na desnej nogi. Trebalo je torej preobuti se. Dalje je narobe oblekel brezrokavnik; moral je tedaj zopet v novič se preobleči. Dobrovoljni bralec bi si utegnil misliti, da je ta nezgoda zeló usrdila našega doktorja. Nič menje nego to: še zménil se nij za vse to, kamo li godrnjal! Sej zdaj nij bilo časa togotiti se nad takimi malenkostmi, zdaj, ko mu je širila vesela nadeja prsi, da se kmalu, kmalu popólnem zadovolji z novim stanom, in ko se mu sreča tako milo smehlja. Zakaj ne bi še zadnjih udarcev nesreče mirno prenesel?

Slednjič se je naš doktor opravil, ter naglo doli hitel po stopnjicah. Užé je prijel za kljuko vežnih vrat, kar se spomni, da nema ključa! Domisli se, da ga je plesoljubnej hišinji posodil!

„Bés te plentaj — ta je pač najnesrečnejša noč, kar sem jih doživel!“ zagodrnja sam na sebe. „Kakó zdaj pridem na ulico?“

Kakor je nekđaj korenjáški Samson stebrovje svetišča tresel, takó se je naš Lovro upiral proti vratom. Ali zahmán! Kakor bi se norčevala iz ubozega siromáka, in mu očitala njegovo slabost, zaškripala je v časih velika ključavnica s svojimi železnimi čeljustmi.

„Ali kmalu pridete, gospod doktor?“ bojazljivo vpraša zvonaj stoječa postrežnica. „Naša gospa trpé hude bolečine in užé težko čakajo pomoči! Za Boga, bitite, da ne prideva prepózno!“

Doktor zbêre še jedenkrat vse svoje moči ter poskuša ulomiti ključavnico; — slednjič pak mora vendar le pripoznati, da nij kos takemu junaškemu činu. Odloči se torej, iti po svoj ključ k hišinji. (Konec pride.)

Iz zapiskov slovenskega umetnika.

Izvirno spisal Vatroslav.

(Konec.)

XV.

Podrti upi, nove nade.

Ko mimo Mihaloveca pridem, spomnim se nekđanjih Lenčkinih besed, ktere mi je pri najinem lanskem razhodu dala na pot, in nov žarek upanja mi posije: morda me ona še ljubi in me še vedno pričakuje? Sej mi je obljubila, „če se kdaj nazaj povrnem, da jo najdem še vedno meni udano in da me bode z veseljem sprejela.“ Z blaženo nadejo podam se gori k Škrjančevim. Ko se hiši približujem, pride

mi Milko nasproti in me z neizrekljivim veseljem pozdravi ter v prednjo sobo pelje. Tu me vsi radostno sprejmejo in srčno pozdravijo; a Lenčike nij videti. Ko Milka vprašam, kje bi ona bila, reče mi ta z otožnim glasom: „Lenčike nij več, — omožila se je tja gori v Pohorje. . . .“

„Tedad se mi je tudi ona izneverila?“ vzkliknem ves obupan.

„In je pred kratkim — umrla!“

„Kaj? Lenčika mrtva?“ sežem mu v besedo.

„Da, da, blagi moj Vatroslav!“ nadaljuje Milko.

„Oče so jo silili k možitvi in siroti se je preveč potožilo po Vas. Ko je iz doma odhajala, naročila mi je, če se kedaj vrnete, naj Vam povem, da Vam vse odpušča; nje srcé je edino za Vas plamtelo.“ Moj edini odgovor je bil zdaj težek vzdihljaj.

Z bolečim srcem se poslovim od Milka in njegove rodbine, ter se otožen spustim po pustem brdu v tiho dolinico, kjer sem pred dvema letoma, v bližini mile Lenčike, prvo svojo ljubezen, najsrečnejše ure svojega življenja prebil. Pri pogledu tega priljubljenega kraja obide me neizrekljiva žalost. Usedem se na pobrežino bistrega vrelca, kjer me je mili pogled Lenčike prvokrat zadel, ter s Stankom Vrazom kličem:

„Vidjam vas opeta; zdravo mi svedj biti,

Vi krajevi meni i ljubavi mili!

Ovdě je dolina, ovdě in studenac,

Gdě na glavu draga metnula mi věnac.

Evo ti je potok, gdě još viděh lani,

Rajskom svom lepotom gdě sve kolo zani.

Evo je i prizor, gdě zoru čekaše,

I na „dobro jutro“ — „Bog daj“ mi vratjaše.

O gdě si mi, mila, mila kô mio sanak?

Sunce se več smirja, ostavlja me danak.

Tebe nejma, ja sam kô metulj sred travnja,

Što još cvetje traže; oevalo odavnja.“ —

* * *

Tak je tedaj bil konec moje poetično-umeteljniške, trojedine ljubezni, katere tragični izid sem jaz sam s svojo omahljivostjo zakrivil. Prvima dvema, ki ste z dušo in telom mene ljubile, sem se lahkomišelnostjo izneveril; tretjej, ki me je s prilizljivostjo omamila, posvetil sem se izključljivo ter se je z vso strastnostjo oklenil. Pravična kazen je bila moj zaslužen delež.

Sree mi je zdaj izgubilo ves pogum; duh ves onemogel; raj mojih najlepših spominov bil mi je kot od kerubima tako rekoč pred nosom zatvorjen. Začutil sem gorjé, kojemu se pravi: samemu biti na svetu. Jel sem hoditi od kraja do kraja, da si preženem bolest srcá. Naposled v meni pre-maga umetelnik ljubovnika. „Človeška družba, v której sem srčno obolél, naj me zopet izléči“ — s to mislijo iščem tovarišev, in če mogoče, veseljakov. Taki se mi naključijo na Krembergu, odkoder z njimi grem na Drvanjo k znamenemu daleč na okrog rodoljubu: Dominiku Čolniku. Tu najdem zbrano veselo družbo slovenskih dijakov, med njimi mnogo sošolcev, znancev in prijateljev, kateri me radostno sprejmejo. V tej dobrovoljnjej družbi preživim nekoliko krasnih dnij in nočij, obhajaje v časih globoko pod zemljo, v prostranej kleti, na orjaških sodih, med veselim petjem in žvenkljanjem polnih čašic svoje novo „srčno vstajenje.“ Ko pa se dobrovoljni gostje zopet na vse kraje razkrope, ostanem

jaz sam pri gospodarju ter si ogledam izvrstno njegovo posestvo.

Dično poslopje Čolnikove hiše dviga se v tihem zavetju prijazne dolinice med Bačkovo, Ihovo in Zagajskim vrhom, na malem griču in je krog in krog z njivami, travniki, goricami in gaji obdano. Pred hišo na južnej strani, nahaja se umetno uredjena in skrbno obdelovana drevesnica, v katerej je silno število vsakovrstnih drevesec nasajenih, na severnej plati pa, ob znožju vinograda, je velika trsnica, kjer se rožje in trsovje zarezja. Sploh je po celem posestvu mnogo sadnega drevja nasajenega in povsod se vidijo sledovi umnih gospodarjevih rok.

Z ličnega balkona, ki se na dveh kamenitih stebrih nad hišnimi vrati vzdiguje, je lep razgled proti jugu črez dolino, po katerej se Drvanja v mičnih ovinkih med travniki vije, na obe strani pa se dvigajo valoviti holmci z ličnimi hišami posejani.

Tu mi zopet nekoliko ozdravi srcé, in ko si načrtujem razne plane dalnjega življenja, pride mi zopet — in z mogočno silo — morje na misel.

Kopno se ti je izneverilo; hajdi na mokro! takó mi je velelo srce.

V Pulj dospévši, pridružim se ravno na odplav pripravljajočej vzhodno-azijskej ekspediciji, in odplujem z njo na fregati „Donavi“ proti — Kitaju, tam med daljnimi kečkavci sreče poskušat. Ko sem odjadral, spominal sem se živo Preširnovih prekrasnih redkov:

„Po morji barka plava,

Nezvesta bodi zdrava,

Sto tebi sreč želim!

Po zemlji srečno hodi,

Moj up je šel po vodi,

Le jádrajmo za njim!“

In takó sem se zopet mokremu svetu podal v naročje. Ako se komu moj namen prenevaren zdi, naj ga tolaži moje prepričanje: da sreča ostaje tu kakor tam enako trmasta, enako nestalna — ženska stvar; koliko pa ženskam upati smemo, prepričal se je ne samo naš vrli Preširen, nego tudi njega gorki čestitelj: Vatroslav.

Knez Vladimir Monomah.

Po Kostomarovu in drugih spisal J. Steklasa.

(Dalje.)

Prva velika zadača njegova je bila, da reši Rusijo izpod jarma divjih Polovcev. Dozdaj se je Vladimir trudil, kolikor je bilo mogoče, vzdržati mir med Rusi in Polovci; od te dobe pa se je začel na vso moč s Polovci boriti, in to stanovito in nepomirljivo. Vojskujoč se z njimi vzdignol je na-nje vse ruske kneze in vso vojaško silo ruske zemlje. Borbo je začel z dvema knezoma kočevnih Polovcev.

Prišla sta namreč Kitan in Itlar v Perejaslavl ugovarjat se o miru, seveda z namero, kasneje ta mir prelomiti, kakor je bila njih navada. Kitan je stal za nasipom za mestom, Itlar pa je prijezdil z odličnejimi osobami v mesto. Od ruske strani pa je bil odpravljen k Polovcem za poroka sin Vladimirov, Svjatoslav.

Med tem je prišel od Svjatopolka poslanec Slavata ter je svetoval, da Itlar ubijejo. Vladimir s početka nij bil za

tako verolomstvo, a njegovi svetovalci so pristopili k Slavati ter rekli: „Nij to greh, če ne držimo prisege in to za to ne, ker tudi Polovci prisezajo na mir, potem pa vendar le pokončujejo rusko zemljo in prelivajo krščansko krv.“ Slavata se je namenil z ruskimi mladenči podati se v polovski stan za mestom ter od tod izpeljati Monomahovega sina Svjatoslava, poslanega k Polovcem za poroka. Ž njimi so bil odšli tudi Torki — narod istega plemena, kojega Polovci; ali ker so bili naseljeni na kijevskej zemlji, držali so z Rusi. Po noči 24. febr. so oni srečno osvobodili Svjatoslava in ubili Kitana ter potolkli njegove ljudi.

Itlar je bil takrat na dvoru bojarja Ratibora. Zjutraj 24. febr. so poklicali Itlara ž njegovo rodbino na zajutrek k Vladimiru. Ali komaj so se smestili Polovci v sobo, kamor so bili poklicani, kar so se za njimi zaprla vrata in sin Ratiborov Oljbeg je je postreljal od zgoraj skoz luknjo, narejeno na stropu izbe. Po tem verolomnem postopku, ki so ga Rusi opravičevali s tem, da so bili tudi njih sovražniki verolomni, začel je Vladimir klicati kneze proti Polovcem in med njimi tudi Olega, od kterega je zahteval, da mu izda sina ubitega Itlara. Oleg ga ni izdal ter ni šel k knezom.

Kijevski knez Svjatopolk in Vladimir sta pozvala Olega v Kijev na svet za obrano ruske zemlje. „Pridi v Kijev“ govorili so njemu knezi, „tukaj hočemo skleniti pogodbo za obrambo ruske zemlje pred škofi, mnih, pred našimi moži in očeti in mestjani.“ Ali Oleg je oholo odgovoril: „Ne pristoji, da o meni sodijo škofje, mnih in smerdi (stanovniki mest in vasi).“

Še enkrat so poslali knezi poslanca k Olegu s temi le besedami: „Ako ti ne greš na neverne ter ne prideš na svet k nam, potem to znači, da ti o nas slabo misliš in da hočeš poganom pomoči. Bog naj nas sodi.“

To je bila napoved vojske. Šli so knezi na sovražnika na mesto z edinjenimi le z raztresenimi silami, kajti mesto na Polovce moral je Vladimir udariti na svoje ljudi. Vladimir z Svjatopolkom sta pregnala Olega iz Črnigova, obsela ga v Starodubu, ter ga tako dolgo oblegala, dokler nij prosil za mir. Njemu sta poklonila mir, ali pod pogodbo, da mora bezodlašno priti v Kijev na posvetovanje. „Kijev — govorili so knezi — je najstareje mesto v Rusiji; tam se moramo sestati ter narediti red. Obe stranki ste poljubili križ t. j. prisegle na ugovor. To je bilo meseca maja l. 1096.

Med tem pa so napali razdraženi Polovci Rusijo, kan Bonjan je požigal z svojo ordo okolico kijevsko, a tast Svjatopolkov Tugorkan je obsedel Perejaslavl. Vladimir z Svjatopolkom pa sta razbila Polovce 19. maja; sam Tugorkan je pal v bitki in zet njegov Svjatopolk je pripeljal njegovo truplo v Kijev, kjer so ga pokopali med dvema potoma, ki vodita v Berestovo in pečerski samostan. V juliju je ponovil Bonjak navalo in 20. je prihrumel v pečerski samostan. Mnih so po božjej službi ravno počivali v svojih sobicah, ko so Polovci vlomili samostanska vrata, udrli v sobice ter vse poplenili, kar jim je palo v roke; potem so sožgali južna in severna cerkvena vrata, vlačili in metali iz cerkve sv. podobne ter proklinjali krščanskega Boga in pravo vero. Takrat so sožgali Polovci tudi zamestni kneževski dvorec, imenovan Krasni, ki ga je Vsevolod sezidal na vidobičeskem holmu, kjer je kasneje bil sezidan vidubički samostan.

Oleg nij mislil izpolniti prisege in javiti se v Kijevu na kneževski sestanek. Mesto tega se je pojavil v Smolensku, (kjer je kneževal takrat njegov brat David), nabral tukaj vojske ter se podal od tukaj doli po Oki, udaril na Murom, ki je bil pod upravo sina Monomahovega Izjeslava, postavljenega za kneza v sosednej rostovskej zemlji. (Oče Olegov Svjatoslav, vladar v Črnigovu, kneževal je tudi v Muromu, zatorej je držal Oleg to zemljo za svojo dedščino.) 6. septembra l. 1096 je bil Izjeslav ubit v bitki. Oleg je vzel Murom ter vkoval vse tam najdene Rostovce, Belojezerčane in Suzdalce: iz tega je razvidno, da je upravljal knez Izjeslav Murom s pomočjo ljudij svoje zemlje. V Muromu in njegovej domovini je tačas vladalo še poganstvo; kraj je bil naseljen čudskim plemenom, Muromci, za to se je mogel tukaj vzdržati samo po svojej družini (spremstvu), ki je bila v tem času edino slavjansko naseljenje v tej pokrajini. V Rostovu in Suzdalu in Belojezerskem je pa že sloveno-ruski element prvotne stanovavce nadkriljeval.

Oleg, osvojivši Murom, je zavzel Suzdal ter jako kruto postopal s prebivalci: nekaj njih je zaplenil, druge pa razposlal po mestih svojih ter jim vzel njih premoženje. Rostov se je predal Olegu sam. Ohol na tako lepe vspehe, mislil je že Oleg podvrči tudi Novgorod svoje oblasti. Tukaj je kneževal drugi sin Monomahov, Mstislav, mlad, jako priljubljen knez. Novgorodčani pa so ga pretekli v nakani, ter so še poprej, nego je on mogel priti na-nje z vojsko, navalili v rostovsko-suzdalsko zemljo. Oleg je pobegnil iz Suzdala, poprej pa je iz jeze dal celo mesto požgati ter se je ustavil v Muromu. Mstislav je bil zadovoljen s tem, da je pregnal Olega iz rostovsko-suzdalske zemlje, ki nij bila nikdar delež Olega niti njegovega očeta; predložil je Olegu mir ter ga nagovarjal pomiriti se s svojim očetom. Mstislava pa je naganjalo na popustljivost tudi to, ker je Oleg bil njegov krstni kum. Oleg pa je pristal na mir samo potuhnjeno, ali mislil je iznenada napasti svojega krščenca. Novgorodčani so začuli vendar še pravi čas o njegovej nameri ter so se pripravili z Rostovci in Belojezerci na boj. Sovražne čete ste se strnile na reki Kolakši l. 1096. Oleg zagledavši pri neprijatelju plapolajoče zastave Vladimira Monomaha je mislil, da je prišel sam knez svojemu sinu na pomoč ter je pobegnil. Mstislav pa je šel z Novgorodci in Rostovci po sledu za njim, vzel mu Rjezan in Murom, mirno postopal s prebivalci teh pokrajin ter oslobodil rostovsko-suzdalske oblasti vse ljudi, ktere je držal Oleg zaprte v muromskih in rjezanjskih mestih. Na zadnje pa pošlje Mstislav svojemu protivniku še sledeče sporočilo: „Ne beži dalje, pošlji prosit za mir k tvojim bratom; oni nočejo tebi vzeti ruske zemlje.“ Oleg je obečal, da bode tako storil, kakor mu je svetoval njegov protivnik.

Tudi Monomah se je ponašal prijazno proti svojemu sovražniku ter ga nagovarjal lepo na mir v pismih, ki so še do dandanes shranjena ostala.

Tedaj nazadnje se je vendar zgodilo to, kar je bilo že dolgo namenjeno, ali se nij moglo precej izpolniti. V mestu Ljubeču so se sešli knezi Svjatoslaviči — Oleg, David in Jaroslav, kijevski Svjatopolk, Vladimir Monomah, volinski knez David Igorevič in črvenoruski knezi Rostislaviči: Volodar in Vasilko, ž njimi je bila njihova družina (spremstvo) in ljudje iz njihovih zemelj. Cilj njihovega posvetovanja je bil,

kako da se ima obraniti ruska zemlja proti Polovcem in da dobi vsaki knez zopet svojo dedno kneževino.

Vsega čina duša je bil Vladimir Monomah.

„Zakaj pogubljam rusko zemljo“ so govorili takrat ruski knezi, „zakaj se koljemo med seboj? Polovci razorjujejo zemljo, oni se te nesloge veselé. Naj bode od zdaj v nas vseh eno edino srce: varujmo svojo domovino.“

Kneževine pa so takole podelili: Svjatopolk v Kijevu, Vladimir v delih očeta svojega Vsevoloda: v Perejaslavlju, Suzdalu in Rostovu; Oleg, David in Jaroslav v delu njihovega očeta Svjatoslava; v Sjeverskoj in Rjezanskej; David Igorevič v Voliniji, a Vasilko in Volodar v mestih: Terebovlju in Peremislju z okolico, ki se je kasneje nazvala Galicija. Vsi so poljubili križ v znamenje, da se ne bodo nič več napadali in ko bi se to zgodilo, da morajo vsi na začetnika nesloge navaliti. To prisego so storili l. 1097.

Do tega časa je živel Vladimir vedno v prijateljskih odnošajih s Svjatopolkom kijevskim. Poslednji knez je bil človek omejenega uma in slabega značaja, ter se je podvrgaval Vladimiru, kakor se v obče ljudje njegovih lastnostij podvrgavajo osobam bolj silne volje in stalnejega značaja. Ali je tudi znano, da taki ljudje navadno sumničijo one, katerim morajo pokorni biti, ali je v duši mrzé. David Igorevič je bil zakleti sovražnik trebovlskega kneza Vasiljka ter si je hotel osvojiti njegovo zemljo. Vračaje se iz Ljubeča v Volin čez Kijev, je uveril Svjatopolka, da sta Vasil in Vladimir uganila zlo misel, namreč Svjatopolku vzeti kijevsko zemljo. Sam Vasiljko je bil knez jako gostoljuben; on je pa tudi vodil Polovce na Poljsko; kasneje pa je hotel sam na nje iti, sploh pa se mu more verovati, da on nij hotel nobenemu knezu hudega učiniti.

Od Davida našuntan je Svjatopolk poklical k sebi Vasiljka ravno takrat, ko se je vračaje iz Ljubeča domu šel mimo Kijeva. On nij šel v mesto, nego je ostal v samostanu Vidubickem, prtljago pa je naprej poslal. Zdajci ga nagovori poslanec, naj gre v mesto k knezu. Samo en sluga Vasiljkov nij svetoval svojemu gospodu jahati v Kijev, ker je morda prevedel kovarstvo, ali ga je pa kdo na to upozoril. „Tebe hočejo vloviti“ je rekel on. Ali Vasiljko se je zanašal na prisego; nij mnogo premišljal, se prekrižal ter odšel dalje.

Bilo je v jutro 5. novembra. Vasiljko je prišel na dvor Svjatopolkov ter je našel pri njem Davida. Ko so se pozdravili, so se vseli. David je molčal. „Ostani pri meni na praznik“ je rekel Svjatopolk. — „Ne morem brate, odgovori Vasiljko, jaz sem svojo prtljago že naprej poslal.“ — „No pa vsaj zajtrkaj z nami“ je rekel Svjatopolk. Vasiljko je ostal. Zdaj kaže Svjatopolk: „Posedita tukaj, a jaz grem, da se kaj pripravi.“ — Vasiljko je ostal z Davidom sam ter se je bil začel z njim razgovarjati, ali David je molčal, kakor da nič ne sliši. Nazadnje je David vprašal slugo: „Kje je brat?“ — „Stoji v veži“ — so mu odgovorili. — „Jaz grem za njim, a ti brat posedi“, je rekel Vasiljku ter izišel. Tisti trenotek pa so slugo vkovali v verige Vasiljka in postavili k njemu stražo. Tako je minola noč.

(Dalje pride.)

Haloze in Haložani.

Kraje- in narodopisna črtica.

Spisal Jak. Gomilšak.

Čuda mnogoličen je obraz naše slovenske zemlje; čuda različni smo gledé govora, opravil, običajev in šeg! Stal sem na Krasu, vozil se po Bleškem jezeru, sprehajal se po dolenskih vinogradih, obiskal osamljene brate Korošce, mnogokrat prehodil ožo svojo Štajersko domovino, — a v vsakem kraju sem nahajal posebnih prizorov, svojih imenitnostij, drugih podob! Kakšen razloček na primer — med Pohorjem in Slovenskimi goricami, med Pohorci in Goričani, kakošno nasprotje med Dravskim poljem in Savinsko dolino, ter med njiju prebivalci!

Pravi posebneži so, rekel bi, tudi naši **Haložani**, in spomina vredna njih pokrajina.

Kje in kaj so Haloze? Kadar stojiš na visokem gradu Ptujskega mesta, kjer je v sivej davnosti prebival in vladal poganski Rimljan, tedaj imaš na južnej strani obširno ptujsko polje pred seboj, po katerem drvi reka Drava svoje zeleno valovje. To polje objema dolgo bregovje, ki goste vrste svojih hribov tija do hrvaške meje razpostavlja. Kakor močne veje iz silovitega debla, razprostira se to bregovje iz strme v pozadju stoječe Rogačke gore, in deloma tudi iz gosto obraščenega pogorja Maceljna, mejaša med hrvatsko in štajersko zemljo. Bregovje počenši od Gmajšperga in romarske cerkve „Sv. Marije na črnej gori“ doli čez Zavrčje, med ptujskim poljem in hrvaško mejo, zove se Haloze.

To ti je posebni kôt štajerske dežele, stisnen, in nekoliko zaprt od drugih krajev! Iz Ptuja držita dve cesti v Haloze, prva na južno, druga na izhodno stran. Južna deli se še na polju v dve rasohi; desna vodi po tesnej dolinici na ravnost proti sv. Trojici in dalje čez mejo v Krapino; leva rasoha drži mimo sv. Vida deloma po ozkih dragah v sredino Haloz, v Leskovec. Druga, vzhodna cesta, vije se čez polje proti gradu Borlu, ki stoji na rebu okroglega hriba kraj Drave; tu se ona deli na dvoje, in drži onkraj dravskega broda v čedno dolinico k sv. Barbari, z levo panogo pa skozi Zavrčje v Varaždin.

Že z daleka zanimajo Haloze tvoj pogled. Te skupine gričev in holmov, ki so tu robati, ondi okrogli, te dolge vrste predstoječega brdovja, večidel z zlahtnim trsjem kritega, tu pa tam z gozdi obraščenega, ta gostota belih gornjskih koč in ponosnih vmes stoječih gosposkih poslopij vrhu višin, te rdečeturdate cerkve in cerkvice, kako raznolična in krasna podoba tej krajini!

Potok Rogatnica, ki izvira ne daleč od Rogačke gore, in proti severu po ozkej dolini v Dravinjo teče, loči Haloze v gornje in spodnje; prve leže na levem, druge na desnem bregu potoka. V gornjih Halozah gleda nad vse hribe gora Krnica, visoka do 2000 čevljev; v spodnjih dviguje rtasto glavo malo niža Brezova gora, mejašica proti Hrvaškemu, nadalje vrhovi sv. Avguštin, Veliki vrh, Goričak in Gruškovec. Čem bliže Drave, tem bolje se znižujejo griči, ki so okoli sv. Vida in Leskovca večidel okrogli, drugje pa strmi in ostroslemenati. Globoko pod njimi križem držijo dolinice in neštevilni ozki klanjci z dragami, po katerih šumljajo bistri, da-si le mali potočiči. V suhih letinah je tu huda za vodo, v deževnih pak voda zalija vse nižine, zapi-

raje tesne steze in pota. Znatne dolinice so razpete kraj potoka Rogatnice, pri Leskovcu in sv. Barbari.

Haloze so v obče prav plodna, rodovitna krajina, na lik sosednjim „Slovenskim goricam.“ Zemljišče je vrhoma ilovato, pod njim pa leže mogočne plasti laporja in peščenatega škrlja. Skoro vsi hribi in griči nosijo na solnčnih straneh krasne vinograde in sadovnjake, na severnih dobre gaje bukovega, hojkovega in drugega lesa. Po dolinah in globeljih najdeš lepih travnikov, pašnikov in njiv. Oziroma haloških vinogradov sme se reči, da jih na Slovenskem Štajerju nij, ki bi bolje rodili in više dobička dajali. Da-si je vino razne dobrote po raznih krajih, prištevava se vendar boljšim vinom, vzlasti spodnje haloško, ki se daleč v svet prodaja; glasovito je završko vino, koje si je celo pri Francozih o parižkej razstavi zlato svetinjo pridobilo.

To so tedaj one blagovite pokrajine, kjer stanuje in se trudi naš slovenski brat — revni trpin Haložan. Reven trpin na tako krasnej, rodovitnej zemlji?! Da, žalibože; kajti blapec je on v lastnej domačiji, in imenuje Ptujčana, Mariborčana, Gradčana svojega gospodarja. Le redka je hiša, redko posestvo, ki je še njegovo, a tudi ondi ga tlačijo obično dolgovi. Stopi na bližnji hrib, in oglej se malo, — v teh neštevilnih lesenih slamo kritih kočah životari Haložan, in ona ponosna, z večine prazna in pozaprta poslopja, to so hiše tujcev, ki le jeseni dohajajo sim, otrest se mestnega praha, kratit si čas in spravljat zlahtnih pridelkov. Pred njimi se globoko uklanja naš Slovenec domačin, ki bi lahko bil lastnik, pa od leta do leta čem dalje huje ugreza v ubožtvo, tako da utegne svoj čas beseda Haložan in Helot eden pomen dobiti. Odkod ta žalostna prikazen, in kdo jo je zakrivil? Glej, ne vrazi rad brat bratu rane. Kar tu povem, prihaja iz dobrega namena. Kakor Slovenci povprek, tako so tudi Haložani že od nekdanj bili delavni, potrpljivi in pošteni, a tudi živahni, lehkokrvni, zabavoželjni. Njih zemlja jim je v dobrih letinah dajala dovolj vina, a vselej premalo kruha. Pomagali so si tedaj s tem, da so svojim sosedom, poljancem ali mestjanom, zamenjavali žito z vinom; in vriskali in popevali so potem na svojih hribih, ter vabili drug drugega na gosti. Toda gorjé, kadar blagi trsek nij rodil! Takrat obiskala jih je huda pošast, ki se imenuje glad ali lakota! Kajti niso se učili one potrebne čednosti, varčnosti, ktera človeka uči pritrjavati si za bodočnost. Tako pa so živeli kot ptičice pod nebom, in čudo nij, ako je prišel za „juhej-em“ „joh“, za kapljico suša! S krvavimi žulji morali so si v sosednje kraje po kruheka iti, in svoje vinograde čem dalje v veče dolgove zakopavati in naposled prodajati. V trdih letih 1814—1817, ko so še drugod iz glavin in tropin kruh pekli, pomrlo je jako mnogo Haložanov. Toda niso te nesreče v spominu ohranili, in torej je polagoma šla njih lastina premožnim sosedom in tujim bogatinom v roke, po kterih so si dali poprej živež in denar posojevati; večina jih je prišla popolnoma na bobenj. Marsikteri med njimi posnema dandanes lovca, ki je prodal kožo, predno je medveda dobil: že spomladi ponujajo vino na prodaj, ki ga še le pričakujejo jeseni, se ve da le za polovico vrednosti. Oni živijo, kakor prigovor pravi, „iz roké med zobé!“ — Da bi se pač ti ljubi rojaki enkrat priprijeli skrbnega gospodarstva, varčnosti in zmernosti! da bi zavezali jezik enkrat hudobnim zabavljivcem, češ, da se Haložani, kedar kaj imajo, vabijo drug drugega na gosti,

dokler v celem okraju nij več svinjskega repa, potem pa grejo beračit ali pa na tuje kakor poslovica zabavljivka pravi: „Haložan gredé v Ptuj si jabelka ljuplje, vračaje pa pobira po stezi njih lupine!“ Iz tega se vidi, da rodnost zemlje sama nikakor ne zadostuje k blagostanju kterege naroda, nego delo in njega dobre lastnosti!

Po številu utegne Haložanov biti okoli trinajst tisoč, ki v političnem oziru spadajo pod okrajno glavarstvo v Ptuj. V poprejšnjih časih bili so z večine podložniki grajščin Borla in Zavrčja, ki stojita obé na haloških tleh. Grad B o r l stoječ visoko na podnožju hriba kraj Drave, menda že 600 let star, prištevava se največim in najimenitnejšim gradovom dežele. Nekdaj močno utrjen in z nasipi obdan, branil je Haložane zoper napade Ogrov in Turkov, kteri poslednji so pogostoma v te kraje prilomastjali. Z grada je krasen razgled po ptujskem polju, Slovenskih goricah, Pohorju, tudi do nemškoštajerskih planin.

V cerkvenem oziru podrejeno je ljudstvo petim župnijam završke dekanije; te župnije so sv. Trojica, sv. Vid, sv. Andrej v Leskovcu, sv. Barbara in sv. Miklavž v Zavrčju. Le malo število gornjih Haložanov spada v druge sosednje župnije. Te župnije imajo tudi precej podružnic, cerkvic in kapel, ktere so večidel na visokih hribih postavljene, prijazen kinč krajini. Ljudstvo je v obče pobožno, ter rado hodi na božje pote, vzlasti k „Mariji na gori“ in k „sv. Trojici v Slovenskih goricah.“ Priljubljeno mu je posebno vbrano v klenk — zvonjenje (trijančenje). —

Haložan je sploh trdne, srednje postave, zdrav in bister. On je vesel, radodaren, gostoljuben, pleše, prepeva in vriska rad. Vzlasti o kopi in trgatvi razlega se petje od hriba do hriba; jeseni odgovarja mu ropot „klopotcev“ ali črčkov, iz nižav pa glas pastirčkov in neštevilnih pevskih ptic. Celo leto je staro in mlado v vinogradu, dela, gnoji, koplje, rahlja, sadi, reže, veže, pleje in suši ter si „v potu obraza“ služi pičli svoj kruh. Veselo leto, ki daje obilno grozdja! Ondaj so polne kleti! — A gorjé kadar pri delu nij „žegna z nebes“, kadar spomladni mrz ali poletna toča podere zlato up! Žalostno tudi, ako nagle plohe s strmih hribov odnesejo najboljšo zemljo. Mesto mesa, gibanic, krapev in pctic pride v trdih letinah sam krompir, turški žganik, na mizo; sreča, če še zabeljen, mesto sladkega vinca pa voda! A v sili je Haložan tudi z malim zadovoljen, on kaže, da zna kaj pretrpeti; siromaštva se je tako navadil, da se ga več ne boji. Klaverno sicer pobesi glavo, kedar žene svojo malo kravico ali kozo na sejem, a že prva krčma mu muhe prežene. —

V nečem pak je naš Haložan tak čuden posebnež, da gotovo nima para na slovenskem svetu. To je njegov govor! Že od daleč ga spoznaš na ptujskem trgu, kamor rad donaša sadje na prodajo. Človek urnega jezika, poskakuje namreč pri vsakej tretjej ali četrtej besedi z glasom na visoko in potem zopet nazaj, proti koncu stavka pak besede neprijetno zateza. To nenavadno, nenaravno naglašanje je krivo, da ga težko razumeš, in te lahko smeh posili, da-si drugače dobro slovenščino govori, in le nekoliko sosednje hrvaščine vpleta. —

V obleki in noši je podvržen občnej slabosti vseh Slovencev, da tuje rad posnema, mené, da je pri hlačonih več sreče kakor pri bizjakih. Sicer tudi stare domače, priproste noše nij popolnoma zavrgel, in po leti vidiš pri delu mož-

kega in žensko bosih nog, oblečena v belo, hodno, močno platno; on nosi dolge bele „breguške“, srajco do pol bedra, včasih nad njo kratek prislek, na glavi klobuk; ona pa nosi belo janko in rokavce iz enakega platna. O dežju in v zimi nosita čizme, in on gabanico (plašč), ona pa belo, na krajih rdeče prešito rjuho; tudi kožuh je obema priljubljen. Težko se Haložan loči svoje pipice in torbice. — Slednjič še eno o njem: da-si je priprostitih šeg in bistre glave, vendar neče popustiti praznih ver in vraž, strahov in coprnic. Da bi on raji začel v se verovati, v svoje lastne moči! Potem bi se tudi njegovo slabo stanje vzboljšalo, kar naj se skoro zgodi!

Zopet nekoliko o Bosni in Hercegovini.

J. P.

Več nego dve tretjini bosensko-hercegovskega zemljišča ste okleneni od avstrijskih mej, namreč vsa zapadna in vsa severna njega stran. Torej je bosenski predel Turčije tudi z večine kroz Avstrijo pristopen; Avstrija dela tako rekoč prag in predvežje bosensko-hercegovske zemlji. Isto tako tudi vsa prosveta, vsa zapadna kultura baš kroz našo monarhijo v Turčijo hodi, kar je z mnogih ozirov vsega vvaženja vredno.

Potje, ki sedaj iz Avstrije v Bosno in Hercegovino vodijo, so — končema je posmotrivši — vodni: na zapadu jadransko morje, na severu reke, posebno plovna Sava. Kajti, dokler v Dalmacijo železnica ne bode izdelana, ostaje tudi Hercegovina zapadnikom prekomorcem navadno ladjami pristopna. To pa zopet kaže, da so te zemlje za avstrijsko državo važne.

Najimunitnejše vode, ki zmakajo Bosno in Hercegovino, so: Sava, Una, Sana, Vrbas, Bosna, Drina in Neretva. Una loči na severo-zapadni strani tako imenovano turško Hrvatsko (predel Bosne) od naše hrvatske krajine (granice) ter se izteka v Savo; za njo stoji trdnjava Bihač. Sana je Unin pritok, prihajajoč iz gorate sredine turškega Hrvatskega, padajoč pri Novem v Uno; za Sano stojite trdnjavi Priedor in Novi. Vrbas teče od juga proti severu v Savo, ter mejaši pravo (staro) Bosno od turškega Hrvatskega; na njega obali stoji Banjaluka. Bosna reka, po kateri se ves vilajet tako imenuje, teče skoro vzpored z Vrbasom od juga proti severu; za njo stojite dve najimunitnejši mesti Bosne: Sarajevo in Travnik. Bosna prerezuje baš sredino bosenskega kraljestva. Drina ima svoj izvir med vsemi pritoki Save najbolj na jugu in je tudi največja med vsemi; ona dela, združivši se s posestrimo Taro (okoli Kolašina) in s pobratimom Limom, ki iz stare Srbije pred Višegradom v njo priteka, dolgo mejo med turškim Bosna-vilajetom in srbsko Kneževino, ter se izliva v Savo. Neretva (laški Narenta) izvira iz sredine hercegovske zemlje in pada po jako slokih ovinkih v jadransko morje pod avstrijsko oblastjo. Na nje bregu stoji najimunitnejše hercegovinsko mesto: Mostar, in avstrijski Metković. Neretva je glavna reka Hercegovine. Tako tedaj naša slavna domačica Sava kot majka vse večje bosensko-hercegovinske vode, razve Neretve in majhne Trebinjščice

(pred Trebinjem), v svoje ljubo naročje prejema, — imeniten kazipot naše kupčiji in obrtnosti.

Prebivateljstvo Bosne in Hercegovine se večidel bavi z zemljedelstvom in sadjevodstvom (oljkami), deloma tudi z živinorejo in baratanjem (prekupčijo). Ono se z jako pičlo hrano zadovoljuje: eno perišče česnja, domačega sira pa koruzne pogačice (polenti podobne) — evo hrane za pet dnij! Ovčetina ali pa celo govedina — to je uže večji svetek! Zató je moštvo v Hercegovini tudi poprek prav suhotnega života: visoke rasti, krepkih mišic, žilavo, in za podnašanje sil in nevolj jako pripravno. Obrazni izraz je pri možkih jako dobrodejen: resen, po pravici možk; ženstvo se pa sme uprav lepo imenovati. V ženskih obrazih leži nekoja odločitost, previdnost in razumnost, kakove n. pr. na severnih ženskih licih (prostega naroda) redkoma nahajaš. Zató se nij čuditi, da so Hercegovinke po vztočnih mestih jako dragocen predmet kupčije. Turška divjačnost in brezstidnost pokazuje se kakor v drugih ozirih tako posebno tukaj v vsej svojej nagoti: na mlado ženstvo je v Hercegovini pravi turški lov. Dekleta morajo grabljivim kupcem dostikrat na skale in v nepristopne krajine ubegati ter se zaslednikov z orožjem, kamenjem in v odločnih bojih ubranjati. O takovih prizorih je večkrat v jugoslovanskih poezijah govor (prim. Sunčaničin uplen v Gunduličevem „Osmanu“). Tudi nekteri slikarji (n. pr. izvrstni Čermak, originalni Zvěřina) so takih prizorov narisali. Žalostna jim majka, tem lepim hčeram Hercegovine, kedar pridejo v nesramno turško kupčijo!

Po številu šteje Hercegovina menda — natankih in zanesljivih dat je težko dobiti pri sedanjej „turškeje“ statistiki — kakih 250.000 prebivateljev, a Bosna menda kakovih 5—600.000, obé vkupaj tedaj ali pod eden milijon ali blizu enega milijona. Jasno je, da bi pri umnej upravi, pravičnem sodstvu in umnem državnem gospodarstvu teh dežel število prebivateljev se s časema lahko podvojilo. Razvidno je torej, da oziroma na veliko ubožtvo, na majhno število prebivateljstva, oziroma na zmešanje raznovérnikov, na odtujenje mest imajočih izključivo turški značaj, in na divjaški fanatizem Turčina o samovlastnem osvobodjenju, torej tudi o napredku in blagostanju imenovanih dežel niti z daleka misliti nij. Naj se stanje raje od strani Turkov reorganizuje kakor se hoče; v eno oni nikdar privolili ne bodo: v poravnanje agraričnih razmér, ktere so najhujši jarem raji. Kajti raja je brez posedstva; za edini užitek mora ona ne samo tuje zemljišče obdelovati, nego tudi davek plačevati! Nadvakano pa je raji vse, o čemer živi, razve vode in zraka.

Kako važne so te dežele za avstrijsko trgovino in nje život, o tem ne moremo tu dalje govoriti. Samó eno željo smemo s humanitetnega stajališča tu izreči, željo namreč, da bi te dežele kmalu prišle pod avstrijsko oblast! —

Govoré o teh deželah naj omenimo novih zemljekazov teh dežel, ki so baš o priliki sedanjih tamošnjih dogodjajev nastali. Eden zemljekaz je izdal ravnokar dr. Jordan v Meidlingu, pri Beču, drugi pa je izišel pri Artaria et Comp. v Beču. Oba sta jako po ceni (okoli 30—40 soldov).

Listnica. G. M. P.: Zabavnika je 10. pola v stavu.